

Tamás Amaryllis

Anya, fiú...

Beszélgetés Sebeők Jánossal (1.)

– A gigantikus fabulának titulált **Hisztériumjáték** bemutatóján találkoztunk utoljára az írószövegségben. Ez idő tájt beszélgettünk arról, hogy Ön homo ludensnek tartja magát, játékosnak, de nem szerepjátszó embernek. Performance-ai a **KETREC**, a **HOMOKÓRA**, a **GYERMEKKOPORSÓ** – egy „univerzális életmodell” avantgárdé megjelenési formái. Azóta is láthatjuk: a **QUASIMODO-SHOW**-t egy fizikusnak ajánlotta. A napokban pedig édesanyja, Sebeők Éva új könyvéből interpretált az Írók Könyvesboltjában.

– A Quasimodo-showt Stephen Hawkingnak ajánlottam. Hawking Newton egykori tanszékét vezeti. Gyógyíthatatlan kórtól megtámadott ember, és csak számítógép útján képes kommunikálni.

– Egyik munkája, **Az idő rövid története** vagy öt esztendeje nálunk is megjelent, a világegyetem eredetét kutatja, s „A nagy bumtól a feketelyukakig” alcímet viseli. A szellemes bevezető köszönetnyilvánításban elmondja: egy jóakarója figyelmeztette, hogy minden egyes egyenlet, amit beleírna az akkor még csak tervezett könyvébe, „megfelezi az eladható példányszámot”. S erre ő – az einsteini $E = mc^2$ kivételével, melynek „megkegyelmeztet” – valóban nem használt egyet sem, s így készült el egy olvasmányos mű a téridőről. Hasonlóképpen nyaktörő szellemi mutatványnak érzem ezeket az előadásteket, a **LÁZADÓ BIOSZFÉRA**-ban „ötödik dimenzió”-ként jelölt új kultúra megnyilvánulásainak.

– A Quasimodo-show üzenete végül is nem más, mint hogy mindannyian be vagyunk zárva egy fekete lyukba, s így próbálunk meg eljutni egymáshoz. Mindannyian Quasimodók vagyunk, csak éppen nagyon sokféle quasimodóság létezik. Ahogyan ez a lap, a **Cigányfűrő** metaforaként használja a cigányságot, a „Quasimodo-i lét” is metafora számomra. Quasimodo a csúnyasága miatt zuhant bele egy olyan fekete lyukba, amiből a szerelem nem adható át. A csúnyaság tehát egy olyan potenciál-barriére, amely meggátolja, hogy valaki a benne akár tomboló érzelmeknek utat engedhessen. De népek is kerülhetnek Quasimodo-i szerepkörbe: a kurdok például. A trianoni tragédiánál talán drasztikusabb húzás a térképen megfosztotta őket attól, hogy belátható időn belül arról ábrándozhassanak, hogy önálló állampolgárok legyenek mint kurdok. Ennél bújtatottabb Quasimodo-i szerepkörök is léteznek... **Fukujama** például egy amorózó, hiszen japánnak született, és ráadásul Amerikában született japánnak. Tehát eredetét, hovatartozását, nemzetiségét tekintve két szuperhatalom vére csorog benne, ezen túl ott áll mögötte az amerikai külügyminisztérium. Hogyha véletlenül egy kirgiz vagy tadzsik filozófusnak jutott volna eszébe, hogy „vége a történelemnek” – akkor a kutya nem foglalkozott volna vele. Mert Tadzsiszisztánban és Kirgizisztánban gondolni azt, hogy „vége a történelemnek”, Quasimodo-i szituáció. Erről szólt a show.

Az sem minden előzmény nélküli, hogy édesanyám, Sebeők Éva kötetének bemutatásakor én magam is fellép-

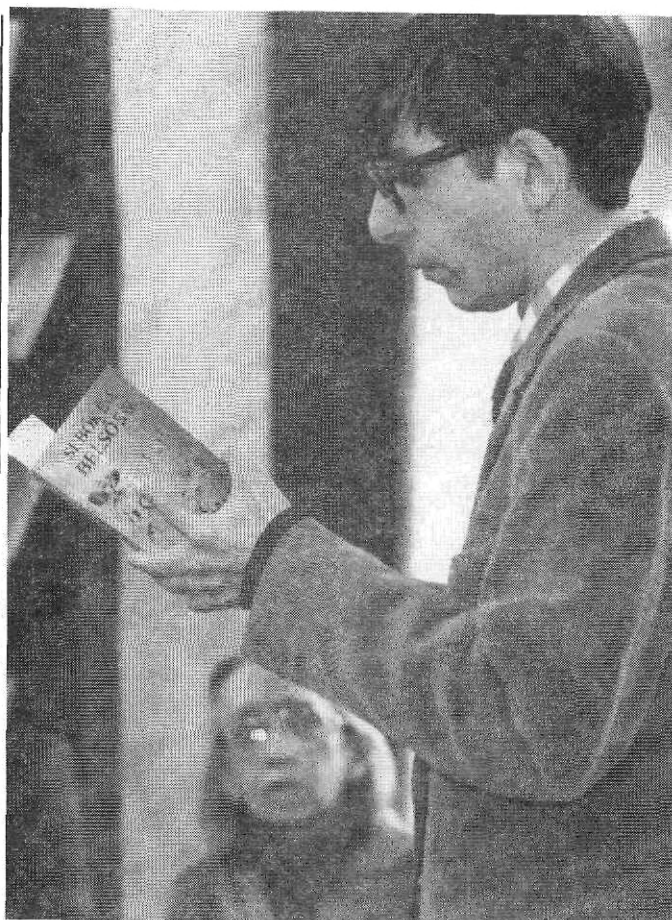

Foto: Bánházi Mátuly

tem, mert a rádióban már volt egy válogatásom, ahol mint szavaló, többek között **Juhász** Ferenc-verseket is előadtam. És nagyon sokan mondták, hogy végül is az én interpretációm által jutott el hozzájuk először a Juhász-i üzenet. Ők eleddig értelmetlen hablatyolásnak, „végtelen pikkelyóceánnak” vélték költészetét. A **Virágzó világfá**-ból, **A szent tűzözön** regéből válogattam. Tehát a nagy eposzokból. Ezért aztán, amikor megjelent **A belső sáv**, Sebeők Éva második, felnőtteknek szóló verseskötete, úgy éreztem, ott a helyem a könyvpremieren. Talán érdekes lehet a nézők számára, hogy én, aki együtt élek ezzel a költéssel, miképpen látom azt, miképpen rezonálok rá. De ez egyszer nagyobb hatása volt édesanyám színre lépésének, hisz míg én egy már-már – nem titkoltan – exhibicionista alkat vagyok, addig édesanyám mélységesen zárt, visszahúzódó, introvertált személyiség. Ez nem valamiféle álszerűen attitűd, ő – ilyen, így tehát rendkívüli élmény volt az ő előadása azoknak, akik nem ismerik, mert ez a visszahúzódottság, ez az introvertáltság csak a társadalomhoz való viszonyára vonatkozik. És nem azt jelenti, hogy szürke vagy jellegtelen személyiség volna. Ő igenis egy szenvedélyes, és a maga harmincöt kilójával grandiózus személyiség. Addig, amíg meg nem nyilatkozott, és lelkes írások nem jelentek meg, miszerint „színházi eseményszámba” ment ez a szerzői est, addig én hiába bizonygattam volna, hogy ebben a pulzárszerűen aprócska, koboldszerű lényben micsoda iszonytató erők lakoznak. Költészeté formailag rendkívüli módon rendezett, tartalmát illetően is erős, hiszen szembenéz a leggyőtrőbb, legdrámaibb emberi kérdésekkel. Tehát az a fajta líra, ami végül is hiányzik, az **a fehér folt** ami nem került betöltésre az utóbbi néhány évtizedben, hisz a

magyar költészet egyik pólusa a klasszikus líra, a túlélő líra, a másik pólusa pedig az avantgárd. De eközt a két pólus közt élvezhető modernitás nem nagyon lelhető föl. Édesanyám költészete tele van groteszk és prózai elemekkel a mindennapok világából és a mindennapok szófordulataiból elcsent elemekkel. Alanyi költészet, mint mondja, „szín-alany”. Először látom úgy, hogy ismeri, kezdi őt fölismerni az irodalmi közélet és az olvasók is. Talán ez más vetületbe fogja helyezni a gyermekkönyveit is, a *Mimózát*, a *Koboldost*, a *Boholyt*. Mert ugyan *A belső sáv* és az előző kötet, a *Jégkarc* sokak számára előzmény nélküli, de valójában már a gyermekkönyvekben is kimutathatók azok az elemek, melyek most eljutottak irodalomkritikusokhoz és értő olvasókhoz. Mindig is mestereimnek vallottam Sebők Évát.

– *A ma érvényes trendek szerint szoros kötődését az édesanyjához – mondjuk egy valóperi kirendelt pszichológus – bizonyára „kórosnak” nevezné. És olyasmiket írna a szakvéleményébe, hogy nem javasolja Önt – gyerekként – „az édesanyjánál elhelyezni, mert az anya gondolkodásmódjával, érzelmeivel való teljes azonosulás megátalhatja Önt a róla való leszakadásban, nem megfelelő irányba terelheti pszichoszexuális fejlődését, valamint az Ön agresszív késztetéseinek levezetését nem látja biztosítottak.” Én erről nem így gondolkodom. Kérem, ha nem tartja tapintatlanságnak, meséljen nem mindennapos emberi és munkatársi kapcsolatokról.*

– A társadalom többnyire értékellenes álláspontokat foglal el. Én úgy gondolom, hogy a modern pszichológia – a maga rendkívül kvalifikált terminológiájával – valójában a különböző családi kötelékek szétszakításához asszisztál. Nem szabad eltitkolni, hogy a nagy család kis családdá válása, a kis család *monászokká*, tehát egyedülálló lényekké való széttörése a modern pszichológia aszisztálásával történt. És akkor, amikor a modern pszichológia egyszerűen leszáll, lezüllik, ledegradálódik az állati etológiai szintjére, és amikor azt mondja, hogy tizenégy-tizenhat éves korban szükséges a szülőkről való leválás, a szülőről való leszakadás, akkor öntudatlanul (vagy nagyon is tudatosan) eleve lehetetlenné teszi a nagycsaládok működését, tehát hozzájárul a nagycsaládok szétszakításához, ahol nem is olyan rég három nemzedék élt egyidejűleg. A mai pszichológia végül is a család állapotát átmeneti állapotnak fogja föl, miszerint a család csak addig létezik, amíg a gyermek föl nem nő. Utána ez a családmodell széttörik, hisz a gyerek már önálló élőlény, önálló lakhelye van, új családot alapít, de immáron függetlenül és elkülönülve a szülőktől, és amikor „néma a ház, és nincs kacagás”, akkor – vagy már sokkal előbb – elkövetkezik a valóper. És megszületik, vagy már meg is született az egyedülálló embereket és az egyedülálló életformát igazoló, sőt, azt akár előnyösnek és pozitívnak feltüntető életmodell. Úgy gondolom, hogy a XX. század végére kialakult nemcsak egy ökológiai, hanem egy *mentális sivatag* is, szerintem pedig az ember messze több, mint etológiai lény, nem a szexus és nem az etológiai szabályozott normák azok, amelyek alakítják

a viselkedést. Számomra ez az embertípus a követendő minta. Ez az embertípus már nem szakad el a szüleitől, hanem a szülőhöz való kötelékek – ideális esetben – épen tartásával formálja a saját családját. Kétségtelen viszont, hogy én nem tartozom ezek közé, én a *szerves életforma* felé vonzódok. És ebben a szerves életformában édesanyám mindig is a társ szerepét töltötte be.

– *Ön 1994. június 13-ától kezdve visszavonult a közéletből. Nem látszik ennek ellentmondani, hogy a Reformtól a Pesti Riporton és a Blikken át az „íróremete” egyik interjút adja a másik után?*

– Sajnos, tervem megvalósítása a szponzorok utáni hajszát is jelenti. Visszavonultam tehát, de már előtte is egy kétszemélyes kolostorban, vagyis szent életközösségben éltünk és élünk édesanyámmal. Ez szakrális életközösségnek, szakrális szeretetközösségnek nevezhető, egyfajta folyamatos szellemi *agapé*nek, és azért tud ez a kapcsolat nemcsak szakmai kapcsolatként funkcionálni, mert ez egy szövetségi viszony. Azt hiszem, hogy a házastársak között is az volna az ideális, hogyha

szövetséget kötnének – a szó Újszövetségi értelmében –, *ahogy Isten kötött szövetséget az Emberrel*. És egy ilyen szövetség természetesen egymás megbecsülésére, egymás respektálására épül. Ezentúl külön adomány, hogy érdeklődési körünk is hasonló. Értékrendünkben is sok a rokon pont, de sok olyan pont is van, ahol az értékrendünk, az érdeklődési körünk különbözik. Hiszen az én életem vektorszerűen egy költői, lírai világból – a próza, a széppróza, a belletrisztika világán keresztül – egy természettudományos és filozófiai elkötelezettség felé halad, e felé tendál, édesanyám ugyanakkor megmaradt költőnek. Nincs affinitása a természettudományokhoz, s bár költészetében a filozófiai elemek, a filozófiai utalások föl-fölbukkannak – nem is akármilyen szinten –, de az tőle teljesen idegen, hogy hegeli, arisztotelészi vagy akár nietschei értelemben kidolgozza a saját filozófiáját, a saját életszemléletét. Ez nála ösztönösen jelenik meg a sorok között. Én élethivatásomnak tekintem, hogy ezt a filozófiát, ezt a metafizikát kidolgozzam. Egymás műveit a legszigorúbb kritikával illetjük, ez segítő kritika, de mindig rendkívül kemény. Küldtem már „nyugdijba” édesanyám bírálata nyomán ötszáz oldalas regényt is – szó nélkül. Most is van egy az „elfekvőben”, és bár érzelmileg kötődöm hozzá, kénytelen vagyok elismerni, hogy nem sikerült igazán jól. Talán ez jelzi leginkább...

– *...az ő szakvéleményének a feltétlen elfogadását?*

– Feltétlen elfogadását és az ítélet keménységét inkább. Azt, hogy sokak nézetével ellentétben együtt élni, megbecsülni egymást korántsem jelent elfogultságot egymás iránt, épp ellenkezőleg. Ha a modern pszichológiának egy kissé beolvastam, beolvasok ugyanígy a kritikának is. A kritika alaptétele, hogy kizárólag az elfogulatlan vélemény az objektív. Objektivitás először is a művészetben nincs. Az objektivitás fogalma a marxizmus által hagyott negatív örökség, ami nem értelmezhető a marxista-materialista terminológiával, s főképpen hiteltelen egy olyan

A TELJ

*Övé szívem, szavam, búbánatom,
meg lábnyomom,
savamnak borsá, sorsom – s így tovább.
Satöbbi. Hadd
ne részletezzem. Érzékelhető
e pár adat
nyomán is tán, hogy: minden. Néha már
egy egyszerű
tükörbe nézve oly tévképzetem
támad, hogy őt
találom ott, és én nem is vagyok
sehol. Sehol...*

(Sebők Éva)

világban, amelyben a művészet a természettudománnyal ellentétben – tetszik, nem tetszik – a személyes hatásra, az érzelmi hatásra, illetve az esztétikai hatásra épül. Következésképp nekem meggyőződéseim, hogy minden kritika valamilyen irányban elfogult, vagy pozitív vagy negatív irányban. A pozitív elfogultság mint értékmentő, értékelismerő és értékközvetítő érzület, igenis objektív, épp a maga pozitív irányultságában objektív, és ahhoz, hogy ilyen pozitív értékorientáltság kialakuljon, mindekelőtt ismerni szükségeltetik a tárgyat. A kritika az objektivitást a tárgy *nem-ismeretével* azonosítja. Úgy gondolja: az az objektivitás, hogy „kezembe veszek egy író”, akit azelőtt soha nem olvastam, nem tudom, hogy kicsoda, nem hallottam róla, nem ismerem. Ez műveletlenség, és nem objektivitás. Az objektivitás azt jelenti, ha jelent valamit egyáltalán, hogy kezembe veszek egy művet, ismerem az író, ismerem azt, hogy mit írtak róla mások, esetleg ismerem személyesen, tudom, hogy ki ő mint ember – melyből kifolyólag az utalásait jobban értelmezhetem –, és ennek nyomán, ennek tudatában, az ismeretek birtokában tudok, vagyok képes kialakítani egy értékorientált viszonyt az ő teljesítményével.

– *Milyen emlékei vannak arról, hogy a tudás iránti vágyat miféle stratégiával élesztette az édesanyja, mert úgy gondolom, elsőrendű szerepe lehetett abban, hogy, Sebeők János az aki. Hogy úgy gondolkodik, ahogy gondolkodik. Hogy nagyra törő, merész terve van, és ezek rendre meg is valósulnak.*

– Megtalálta azt a rendkívül érzékeny egyensúlyt, amit a nevelés konzekvenciája és a nevelendő szabadsága közt a pszichológia ma gyakran elvét. Még mindig egy poroszos modell és egy amerikai típusú modell áll egymással szemben. A poroszos modell megpróbálja teljes egészében – mintegy mérnöki módon – beprogramozni és meghatározni a gyermek pályáját, az amerikai modell pedig a gyermeket *magánvaló érték*ként tételezi, és úgy gondolja, hogy tulajdonképpen szülői segítség nélkül is föl tud nőni. Ezért a szülői segítséget minimalizálja, nem kíván beleszólni a gyermek életébe, és koravén gyereket „csinál” abban az értelemben, hogy minél előbb megpróbálja önálló életre készíteni, kényszeríteni.

Édesanyám konzekvensen nevelt. Tehát annak ellenére, hogy szeretetéből korlátlanul részesülhettem, nem voltam elkényeztetve. Nem kaptam meg mindent. Már csak azért sem, mert édesanyám szegény volt. És emiatt a legcsekélyebb anyagi erőfeszítés is azt jelentette, hogy éjjel-nappal dolgozott értem. De ettől függetlenül nem gyakorolta azokat a kis gesztusokat sem, melyek mondjuk anyagi potenciál nélkül is megvalósíthatók. Tehát nem voltam én idomítva, nem röpültek a cukrok folyamatosan a számba, és nem özönlöttek a rácsos kiságyamba a játékok. Voltak persze játékaim, de természetes mennyiségben. Konzekvensen keményen fogott. Másfelől viszont az értelem szabadsága, az érdeklődés szabadsága mindig megadatott nekem. Talán ezért alakulhatott ki bennem a tudás-szenvedély, mert volt egy olyan bázisom – édesanyám –, ami/aki bizonyította, hogy a *tudás és a tanulás – két teljesen különböző világ*. És volt szerencsém azt is megtapasztalni, hogy a tudáshoz vezető út leghosszabb kerülője a tanulás.

– *Úgy tartják – Hawking is, akire szerintem nagyon hasonlít az arca, a tekintete –, hogy „a zseni nem tanul, a zseni tud”.*

– Az igazi tudás eleve bekódolt hajlam mindenki benn.

Valójában a tehetség nem annyit jelent, hogy „ex nihilo”, a semmiből teremtünk, létrehozunk valamit. A tehetség olyan, mint a rejtettheréjűség. A rejtettheréjű ember az „valahol” férfi, egy műtét által ez kiszabadítható. Aki teljesen hormonzavaros, azt hiába vagdalják, nem lesz belőle sohasem teljes értékű férfi... A tehetség egy „rejtettheréjű” potenciál, amit ki kell szabadítani... Ha valaki nem hiszi el annak az illetőnek, hogy rejtettheréjű, (hogy ott van benne a férfierő, hogy *ő ezt érzi*), akkor az a potenciális férfi, mint férfi, halálra lesz ítélve. Következésképpen a tudás a szó filozófiai értelmében a *tudónak való hívés*.

– *A keleti filozófiák szerint a tudást azelőtt kell tisztelni, mielőtt van.*

– Igen. A tudás attól jön létre, hogy valaki elhiszi, azelőtt, mielőtt létrejött. És az intelligencia kvóciens – így számlálva – mérhetetlen. Édesanyám, a különböző jelekből ítélve, *elhitte azt, hogy én tudok, akkor is, amikor nem tudtam*. Megelőlegezte számomra a tudást. Elhitte, hogy én tudor vagyok, tudó vagyok, sámán vagyok, bár nem születtem hat ujjal. Próbálok ennek a bizalomnak eleget tenni. Valójában az *elvárás* nagyon fontos tényezője mindenfajta cselekvőkészségnek. Az intézeti gyermekek, az anya, szülő nélkül fölnevelkedettek többek közt azért is bizonyulnak kapcsolat kialakítására és társadalmi előmenetelre képtelennek, mert nem fogalmazódtak meg pozitív elvárások irányukban.

– *Azért voltam kíváncsi mindezekre – az Encyklopédia 2000 kapcsán –, mert annak idején (két-három éve is lehet), Vitray Tamás műsorában sejtelmesen elhangzott a beszélgetésük végén, hogy Sebeők Jánosnak van egy különös terve. Végül is „nem lett megnevezve” hogy mi is az. Hosszasan meditatáltam azon, hogy vajon mi lehet a grandiózus álom. Emlékszem arra is, hogy Vitray – a nézők csendes kuncogására – valami olyasfélét válaszolt, hogy „...majdmeglátják!” Akkor arra gondoltam – lejáratos kifejezést fogok használni –, hogy feltalált egy új „oktatási rendszert”. Tehát egy eddig nem használt gondolkodásmódot politikáról, jogról, erkölcsről, és ennek következményeképpen egy másfajta hozzáállást a világhoz közgazdaságtudományi, orvostudományi, filozófiai és pszichológiai értelemben. Hogy e szakmák művelői valami egészen más, az eddigiektől eltérő hivatásukat, annak törvényeit. Hogy Magának van egy sejtése, ezt ki fogja dolgozni egy pár év alatt, és egyszerűsákké áll, és teríti a lapjait. Amikor megtudtam, hogy ez a „titkos dolog” egy enciklopédia, arra gondoltam, hogy... De inkább megkérdem: nagyot tévedtem?*

– Bizonyos értelemben nem végzetes ez a tévedés. Azt hiszem, hogy ma még – az egyre bővülő újságcikkek és megnyilatkozások özöne ellenére is – rajtam kívül valójában senki sem tudja, hogy mit is tervezek, és mi az az üzenet, ami által én effektív átformálhatónak érzem rövid idő alatt az emberiség tudatalattiját és kollektív tudatát. Az „oktatási rendszer”, mint innováció – telitalálat! Abban az értelemben, hogy én az *Encyklopédia 2000*-et – multimédiális eszközökkel, tehát az ezredégi kommunikáció és tömegmanipuláció – ha mondhatom így – összes instrumentumát fölhasználva kívánom eljuttatni mindenkihez.

(folytatjuk)

